
Morötter och minnesbetor

I den politiska debatten refereras det ibland till ett mytologiskt vidunder kallat *marknaden* som tillskrivs allehanda egenskaper, goda som onda. Fantasilösa ekonomer brukar emellertid betrakta marknadskrafterna som en avspegling av individernas behov och önskemål. Oftast verkar marknadsmekanismen för en vettig hushållning med våra knappa resurser. Under vissa omständigheter kan emellertid så kallade externaliteter ge upphov till exempelvis miljöproblem. Det som styr individernas handlande är dock alltid incitamenten eller morötterna.

När regleringar införs för att uppnå politiska målsättningar så är det viktigt att inse att individerna fortfarande kommer att agera i egenintresse och att marknadskrafterna därmed kommer att prägla regleringarnas effekter.

Det krävs ingen djupare ekonomisk insikt för att se att tex jordbruksstöd som garanterar producenterna ett pris ovanför jämviktspriset ger upphov till ineffektiviteter i form av överproduktion. Dessutom visar erfarenheterna från jordbruksavregleringen på Nya Zeeland att överproduktionen har miljökostnader i termer av ett intensivare bruk av känslig mark och gödningsmedel. Nu kan det invändas att regleringar som EUs jordbruksstöd avspeglar regional- och fördelningspolitiska överväganden och att de därmed ligger utanför ekonomernas domän. Denna invändning är i många

fall missriktad såtillvida att kritiken ofta skjuter in sig på de medel som används för att uppnå målen snarare än målen i sig.

Även om det finns ett utbrett stöd för att bevara en levande landsbygd så förefaller det osannolikt att folk i allmänhet upplever ett smörberg eller en vinöversvämning som önskvärt i sig. Att garantera lantbrukare en rimlig inkomst genom direkta bidrag ger upphov till betydligt mindre störningar på ekonomin än ett produktionsrelaterat stöd. Som jämförelse kan man fundera över vad effekten skulle bli om vi införde ett system där operakonsten subventionerades per sångtimme.

I förlängningen tar sig snedvridande regleringar ibland rent bisarra uttryck som bidrag för att förstöra produktionskapacitet (tex skånska äppelträd) och för export av överskottet. Det kanske mest uppseendeväckande är förslaget att minska vinöverskottet genom att stimulera konsumtionen med hjälp av EU-finansierade marknadsföringssatsningar (6–8 glas om dagen är bara bra för magen!). Problemen förvärras dessutom av att dåligt utformade regleringar ofta skapar avsevärda incitament för fusk. Det är tex vanligt att ändra ursprungslandsbeteckning på spannmål producerat utanför EU för att kassera in exportbidrag. Omfattningen av fusk med EU-stöd har nyligen uppskattats till omkring 10 procent av budget-

---

ten så problemet är långt ifrån marginellt. På hemmaplan har vi på senare tid sett det ena "avslöjandet" efter det andra om hur socialförsäkringssystemet har missbrukats.

En allmän observation är att när betydande resurser allokeras politiskt snarare än via en marknad kan det vara mycket lönsamt att söka påverka beslutsfattarna. Detta sker exempelvis genom lobbyism. Intressegrupper kommer att driva kampanjer och anställa lobbyister så länge avkastningen är positiv. Det snabbt ökande antalet lobbyister i Bryssel är därför ett illavarslande tecken på att avkastningen är, eller förväntas bli, hög.

Det är naturligtvis väl känt att snedvridning av ekonomiska incitament är dyrbart. Det faktum att uppenbart ineffektiva system likväl frodas avspeglar rådande politiska institutioner. Lindbeck-kommissionen argumenterade bland annat av dessa skäl för institutionella reformer. Att reformera är dock långt ifrån problemfritt. Exempelvis kan reformer medföra att individer som har anpassat sig till det rådande systemet, och gjort betydande investeringar, oförskyllt kommer i kläm. Vid avregleringar är det återigen viktigt att komma ihåg att det är marknadskrafterna som råder. När rengöringen av oljetankar i Göteborgs hamn lades ut på entreprenad verkar detta ha fallit i glömska. Det privata företags dramatiska prishöjningar resulterade i en minskad efterfrågan på tjänsterna vilket i sin tur har resulterat i avsevärda samhällsekonomiska kostnader då fler fartyg illegalt spolar sina tankar ute på öppet vatten.

Det vore befriande om debatten

kom att präglas mindre av dogmatiska hänvisningar till marknadens förmenta egenskaper. I synnerhet gäller detta argument som att mer makt bör underordnas den politiska sfären för att kväsa marknadskrafternas cyniska gäckspel och stärka den ekonomiska demokratin eller som likställer effektivitet och privatisering. Frågan är hur marknaden för detta budskap ser ut?

*JONAS HÄCKNER
STEN NYBERG*